

KMEČKO DELO IN ŠEGE SKOZI LETO MED OBEMA VOJNAMA V IZGORJU

JANEZ DOLENC IN TONČKA REVEN

*Hiša očetova,
rojstni moj kraj,
vseh nas po svetu
to misel je zdaj.*

*Oče in mati,
sestre in brat
bodili čez tvoj
kameniti smo prag.*

*Smo njive zorali,
vse posejali,
travo kosili,
živino redili.*

*Smo pesmice peli,
bili veseli,
se radi imeli,
v sreči živeli.*

(Odlomek pesmi Tončke Reven »Hiša očetova«)

Slika 1: Lazarjev dom – rojstna hiša Tončke Reven (foto: J. Fikfak).

Jeseni 1997 so me z Radia Sora prosili, da bi povedal nekaj ljudskih izročil iz moje domače fare Javorje. To sem pripravil in povedal kar iz Tolmina po telefonu neposredno v oddajo. Dan pozneje me je poklicala po telefonu gospa Tončka Reven (roj. Lazar) iz Žirov, da tudi ona pozna nekaj podobnih izročil in da bi mi jih rada povedala, če bi se oglasil pri njej. Povedala mi je tudi, da je doma iz gorske vasi Izgorje pri Žireh. O tej vasi sem že slišal, ker je zraven Brekovic, od koder je bil doma moj praded Janez Gantar, ki se je leta 1854 poročil na Malenski Vrh k Posečniku z Marijo Demšar. Bila je priložnost, da kaj zvem od nekdanje izgorske vaščanke. Zato sem v maju 1998, ko sem za nekaj dni obiskal sestro Anico v Gorenji vasi, izkoristil lep popoldan 27. maja in se z avtobusom zapeljal v Žiri, kjer sem bil dotlej le dvakrat. Kmalu sem našel hišo Jezerce 18, kjer sta me prijazno sprejela Tončka in njen mož Ivan. Ko smo se seznanili, smo se usedli v dnevno sobo. Tončka je takoj postregla s pijačo in krofom. Povedala sta, da oba sodelujeta v literarnem glasilu upokojencev LIPUS. Predvsem pišeta črtice, tudi na podlagi ljudskih izročil, Tončka pa tudi pesmi. Takoj mi je prebrala svojo pesem *Hiša očetova*, ki je odmev iz rojstnega Izgorja. Potem sem poslušal še prisrčne pesmi *Spomini*, *V šolo*, *Mati*, *Stara mama*.

Potem sva prešla na izročila. V spominu iz otroških let je ohranila zlasti povedke starega očeta, sama je spoznala zanimive like beračev, ki so bili značilen pojav v času med obema vojnama. Prosil sem jo, naj mi pripoveduje, kako so na Lazarjevi kmetiji delali in praznovali skozi eno leto, torej v vseh štirih letnih časih. Predlagal sem začetek z božičem. Vključil sem kasetofon in najin razgovor je trajal, dokler se kasetna ni iztekla, 90 minut. Pogovor sem priredil za objavo in vključil Tončkina zapisa dveh povedk.

Potem mi je povedala še nekaj o sebi. Rodila se je leta 1930. Že prej se je očetu Janezu in materi Pavli rodila hči Pavla, za njo pa sin Janez, hči Ančka in hči Majda, ta že med drugo svetovno vojno, leta 1944. Fotografija družine iz leta 1945 je objavljena v *Žirovskem občasniku* 27 (str. 87). Tončka je opravljala pri hiši vsa ženska in zlasti v letih po osvoboditvi tudi moška dela. Leta 1959 je umrl oče Janez in brat je prevzel domačijo. K

Slika 2: Janez Dolenc v pogovoru s Tončko Reven (foto: J. Fikak).

sreči je oče prej zanjo izgovoril 5 bikov za doto. Šla je služiti na Bled za gospodinjsko pomočnico. Pridno je delala, a nenadoma zbolela za tuberkulozo. Na pljučih so ji našli *kaverno*, zdravili so jo osem mesecev in jo ozdravili. Vrnila se je v Žiri, kjer je imela fanta Ivana Revna. Zasnubil jo je in kmalu sta se poročila. Zaposlila se je v Alpini in rodili sta se jima hčerki Mojca in Jana. Z možem sta na Jezercu zgradila novo hišo. Čeprav sta se hčerki osamosvojili in sta v hiši ostala sama, jima je lepo. Tončka je bila tudi rejnica otrok, zanje je delala z veseljem in jim postala druga mati.

V naslednjem letu, v juliju 1999, se mi je izpolnila še želja, da sem obiskal Izgorje, o katerem mi je Tončka povedala toliko zanimivega. Z bratom Tinetom, ki vozi avto, sva se v sončni soboti 17. julija odpeljala iz Škofje Loke v Poljansko dolino. Naprej sva iz Žirov zavila na cesto proti Logatcu, ki vodi ob desnem bregu Sore. Kmalu za Podklancem sva prišla do odcepa ceste z napisom Izgorje. Hitro je bila pred nama lepo razložena hribovska vas, obsijana s soncem. Parkirala sva in peš odšla k najvišji kmetiji v vasi, k Bogataju, kjer se zdaj pišejo Kogovšek. Poleg stare, a očitno prazne hiše je zrastle nova košata domačija, vsa v cvetju. Prijazna gospodinja nama je postregla in povedala, da v velikem hlevu redijo 34 bikcev za prodajo, stara hiša pa je ropotarnica. Potem sva z bratom šla še na veliko senožet za vasjo, od koder sem slikal vso vas. Obiskala sva še propadajočo Blaževčevo domačijo, pač pa je nekdanja Blaževčeva bajta, po domače pri Čiču, presenetljivo lepo urejena: z okna nas pozdravi cel slap prelepih nageljnov. Obisk se tu naznanja s pravim, sicer majhnim, a ulitim zvonom. Na veliki Prekovi domačiji je v hiši ostala sama vdova. Tu preseneča zelo velik kozolec z osmimi *stanti*.

Še niže doli, kjer sva parkirala, je rojstni dom Tončke Reven, Lazarjeva kmetija, o kateri mi je pripovedovala lani. Stara hiša ima imeniten portal in značilen vhod, blizu pa raste nova hiša. Poklepetala sva z gospodarjem Janezom, Tončkinim bratom, ob vrčku piva. Povedal je, da hišo gradijo *ta mladi*, vesel je vnukov, da dom ne bo propadel. Sestra Tončka kar rada prihaja na obisk pod rodni krov. Obiskala sva še cerkev na Vrhu Treh kraljev.

Slika 3: Pogled na vas Izgorje (foto: J. Dolenc).

Slika 4: Kozolec pri Lazarjevi domačiji (foto: J. Fikfak).

Naj bo tega uvoda dovolj in preidimo na to, kar napoveduje naslov tega članka, na Tončkino pripoved.

Slika 5: Portal na Lazarjevi domačiji (foto: J. Fikfak).

Za božič je bilo treba vse pospraviti okoli hiše, v hiši pa poleg tega še vse pomit, tla poribat. Za vse to smo si vzeli več časa kot ponavadi. Že pred božičem smo imeli koline, nabrali smo mah za jaslice in si preskrbeli drevesček. Pripraviti je bilo treba vse za veliko peko, mati je spekla orehovo in rožičevo potico, za vsakega v družini pa štrukelj.

Na sveti dan smo postavili jaslice. Mama je imela celo škatlo papirnatih pastirčkov in je pazila, da se niso uničili. Sprva je postavljala jaslice sama, pozneje smo sodelovali otroci. Posebno lepo je bilo, ko smo prižigali svečke na drevesčku. Ko je bila božična peka končana in je vsak dobil svoj štrukelj, ga ni smel takoj jesti, saj je do avemarije bil post.

Ko je na sveti večer bilo že vse *po-vandjano*, je ata vzel *potnošter* in *lejerno* in molil naprej ter se napotil ven v hlev. Za

njim smo se zvrstili otroci, eden je nesel hišni križ, drugi žegnano vodo in kropil prostore, tretji kadilo in nalomljene palčke od velikonočne butare, zadnja je šla mama z žerjavico, nanjo metala kadilo in palčke ter pokadila vse prostore. Obšli smo hlev, pokropili in pokadili še v smeri naših njiv in nazadnje vse prostore v hiši. Predno smo se vrnili v hišo, smo že zmolili prvi *roženkranc*. Ostanek žerjavice s kadihom smo vrgli v peč, lonec pa postavili za vogal hiše, da so ljudje na sv. Štefana videli, da smo res kadili. *Pol* smo večerjali vsak svoj štrukelj in zraven kuhane suhe hruške. Po večerji smo zmolili še dva roženkranca. Ata je klečal pri mizi, mi otroci in mama pa pri peči. Od devete nekako do pol enajste ure smo veliko peli. Če so prišli še sosedovi, smo se šli razne igre, npr. *bili smo ribtarja*. *Pol* smo se napravili in šli v Žiri k polnočnici 7 km daleč. Šli smo večinoma 15 do 20 let stari. Prvi je moral obuti bele nogavice, da smo ga videli in mu sledili; luči nam je bila vojska pobrala. Kdor je padel, je to pomenilo slabo za njegovo prihodnost.

Na božični dan smo morali bit doma, starejši in otroci so šli k božični maši. Za *južno* je moralo bit prekajeno pleče. Na sv. Štefana smo šli k maši, *pol* pa tudi na obiske. Imeli smo hlapca in deklo, ki sta tega dne lahko šla domov in nesla svojcem potico. Otroci smo jima bili *fouš*.

Na silvestrovo so za južno bili štruklji. Pri mizi so rekli otrokom, da na koncu vasi *babo žagajo*. Vsi so tekli tja, tačas so pa domači pojedli štruklje. Mama je spekla tri bele hlebce in jih zavila v prt, zato so jim rekli *poprtnaki*. Zvečer, ko so ponovili vse kot na sveti večer, so v prt zavit hleb postavili na mizo, zraven križ, potnošter in žegnano vodo. Mama je dala ta večer vodi *ofer*. V črni kuhinji, kjer je mama še vedno kuhala vse v peči, je na betonsko korito postavila svečko in tri jabolka zraven.

Kdor bo na novo leto prvi vstal, bo celo leto najbolj priden. Kdor je vstal zadnji, so mu rekli *vještar*. Pri novoletni maši je bil *ofer* za župnika. Ko smo prišli od maše, je oče razrezal poprtnak. Vsak je dobil velik kos, ata je rekel: *Ketjer bo cju kuas poidu, bo močan!* Ata je potem narezal še cel pehar manjših kosov, za vsako žival v hlevu po enega.

Na dan pred sv. tremi kralji je tudi bil post. Če si se ga držal, boš tri dni prej zvedel, kdaj boš umrl. Ata je tako zvedel, da bo umrl na pepelnico. Na večer pred tremi kralji smo ponovili spet vse kot za božič. Na Vrhu Treh kraljev je bila ta dan maša in nekateri so odšli tja. Med vojno so prišli v hišo trije kralji, v bele rjuhe ogrnjeni partizani, z zvezdo na palici. Zapeli so:

*Mi smo sveti trije kralji
Gašpar, Miba, Boltežar...*

Prišli so seveda zaradi darov, nas pa je bilo kar strah.

Potem se je začel predpust. Prihajali so koledniki, navadno po dva. Eden s harmoniko, drugi pa z nahrbtnikom za darove, ki je tudi plesal, navadno kar z mamo. Mama mu je dala kos prekajenega mesa ali klobaso, včasih tudi pšenico. Nekateri koledniki so prišli tudi spat k nam. Za večerjo jim je mama postavila na mizo *pinuc* in krompir v oblicah. Zelo jim je teknilo. Mama je rekla, da morajo preživet tudi revni ljudje. Včasih je prikoledoval

Škratov Janez, vedno sam, ker je bil berač. Bil je velik in suh mož. Ob prihodu v hišo je bil malo zadržan, a kmalu se je z očetom razgovoril o novicah. Za nas otroke je imel nekaj posebnega v košu – harmoniko. Ko je potegnil to reč iz koša, je sledilo za nas pravo doživetje. Zaigral nam je nekako takole, kot bi se reklo: *Drajge so, drajge, Pucova Katra...* To je ponavljal v nedogled. Mi, otroci, smo tako navdušeno poslušali, da smo kar zijali.

Njemu se je pa videlo, da je bil velikokrat lačen in da je šel koledovat, da bi dobil za preživetje. Najraje je za svojo glasbo vzel kašo ali ješprenj. Pristrčno se je zahvalil in zaželel dobro letino, srečo pri družini in živini. Spet je spravil harmoniko v svoj podolgovati koš in si ga oprtal. Očitno ga je sam izdelal, ker je bil narejen po njegovi postavi.

Ješprenj smo zlasti pozimi delali kar doma. V izbi pri peči je bila *stopa*. Najprej so ječmen dali sušit na peč. Ko je bilo zrnje suho, so ga dali v stopo, ki jo je poganjal, kdor je ravno utegnil. Ječmen so tolkli tako dolgo, da se je oluščil. V železnem loncu v peči ga je mama znala odlično skuhat, vedno je dala vanj kaj prekajenega.

Pozimi je prišel *šuštar* za več dni v štero in nam vsem naredil nove čevlje. Otroci smo se veselili, ker nam je povedal pravljico, za južno pa so bili štruklji.

Za rojstne dneve sploh nismo vedeli, praznovali smo samo god tako, da so bili tistega dne za južno štruklji. 15. januarja je sopraznik sv. Pavla puščavnika, *vezovali* smo mamo Pavlo, ko je imela god. Doma je bila na Koširjevi domačiji na Valterskem vrhu. Neznansko pridna, vse je znala naredit, žal je prežgodaj zbolela, štiri leta ležala in šele 46 let stara umrla leta 1949.

17. januarja je sopraznik sv. Antona Puščavnika, zavetnika prašičev. Šli smo k maši v Žiri in pri oltarju sv. Antona darovali prekajeni kos mesa. To so potem prodali na licitaciji.

20. januarja je sv. Boštjan, 21. januarja pa sv. Neža, zavetnica *pišk*. Takrat so se menjavali posli, hlapci in dekle, zato so nastali verzi:

*Sveta Nježa
punkl vježa,
svet Boštjan
ga nese stran.*

Predpust je bil tudi čas porok, ohceti. Bila sem še otrok, ko se je po drugi svetovni vojni poročila moja starejša sestra Pavla. Ko je prišel ženin po nevesto, so bila vhodna vrata zaklenjena. Zunaj pred vrati je eden sedel za kolovratom in predel slamo, godec pa je igral. Pol so ženinovi začeli trkati na vrata, a so jim le toliko odprli, da so jim pomolili ven v *vasunku* pijačo. Ko so še naprej zahtevali nevesto, so ženinu najprej poslali slamnato nevesto. Ker jo je zavrnil, so mu poslali kuharico. Tudi te ni sprejel in šele v tretje so mu poslali pravo nevesto. Sedaj šele so svate povabili v hišo, da so se usedli, nekaj malega pojedli in popili. Nazadnje so vprašali, koliko so dolžni.

Poroka in ohcet je včasih bila v ponedeljek. Vsi so šli pol v cerkev in opravili poročni obred med poročno mašo. Pol so z godcem na čelu šli na ženinov dom, kjer je pred hišo že čakal naprošeni fotograf in razporedil vse tako, da je bilo prav in da so se vsi videli v obraz. Šele potem se je jedlo, pilo in plesalo. Končalo se je v torek ob dveh popoldne.

Na svečnico, 2. februarja, smo pri maši darovali voščene sveče, ki smo jih kupili v župnišču. Glede vremena je veljalo, da je bolje, če prej kane od sveče v cerkvi kakor od sveče na hišnem kapu, ker bo tako krajša zima.

Na sv. Blaža, 3. februarja, smo šli k maši in dobili blažev žegen, ker je mama rekla, da so bolezní v grlu hude in nevarne, kot npr. *grlovka* (davica).

Na pustno nedeljo ali *debjelno* je morala bit ocvirkovca. Fantje so se šli maškare, se našemili v ženske. Pri nas je bil to nedeljo ples, ker je bilo pri hiši več deklet; zaklali smo ovco. Petnajst let stara sem že pasla 45 ovc. Ovce smo ostrigli in volno opredli, imeli smo tri kolovrate.

Na pustni torek je moralo biti prekajeno meso z zeljem do sitega. Opolnoči se je začela pepelnica in pri maši pepelitev, česar nisem marala. Tudi nismo strogo držali posta, razen ob petkih, v kvatrnem tednu pa tudi v sredo.

17. marca je sopraznik sv. Jedrti. Kar narediš ta dan, uničijo miši. Naša mama je na ta dan naredila majhen koš (tudi to je znala) in rekla: *Saj tega se pa miši ne bodo lotile!* Košek je nesla na hlev in ga postavila v kot. Čez tri mesece ga je rabila in ga šla iskat. Razen lesene-ga dna so miši vse razjedle.

Moško delo čez zimo je bila skrb za živino, razvažanje gnoja na njive s sanmi, priprava kurjave in vožnja hlodov. Na pomlad so sadili in cepili sadna drevesa. Ženske so pa trebile travnike in senožeti. *Treblejne* so prižgale z blagoslovljenim ognjem na veliko soboto.

Na cvetno nedeljo so nesli butaro blagoslovit v cerkev malo večji šolarji. Ata je nabral šibe, jih zvezal v butaro, na vrh zataknil *barslan* in *bojčje* pa *poфарbane panglce*. Butaro smo shranili. Ko smo šli orat, je ata šibo položil v prvo brazdo: *Bub n svet križ bóži, de b sričn končal*. Kadar je zapregel voz za na pot, je naredil z *gajžlo* križ pred konjem.

Pred velikonočnimi prazniki je bilo treba kupit kakšno blago in nest delat obleko *žnidarju* ali *mojškri*. Med vojsko in po njej je bilo to zelo težko. Zato smo namenoma prej-šnje leto posadili veliko fižola, zanj smo v *štacumi* dobili kakšen kos blaga.

Za praznike so ženske imele veliko dela, treba je bilo vse *počjedit* pred hišo in v hiši.

Na veliki četrtek smo orali bajtarjem, kar so plačali z delom. Na veliki petek je bil post in peka, podobna tisti za božič. Obiskali smo božji grob v farni cerkvi. Ata je poiskal drevesno gobo na bukvi, jo razsekal na kose, prekuhal in dal sušit. Na veliko soboto smo nesli v škatli za *drajs* te gobe prižgat k blagoslovljenemu ognju, pred farno cerkvijo, potem pa kose raznesli po hišah. Kamor si prinesel, so rekli: *Pa prid po pirbe!* Na ta dan smo *farbali* pirhe s čebulnimi olupki, s kamilicami, včasih je kak pirh ostal nepobarvan. Za *žjegn* smo skuhali svinjsko pleče pa klobase, dali zraven kolač, pirhe in hren, in nesli v košari, pokriti z lepim prtom, blagoslovit v Žiri. *Vstajenska* procesija je bila že v soboto na večer. Navadno je kdo v vasi zapregel par konj, zbasali smo se na voz, kolikor je šlo, in se zapeljali k fari. Bila je lepa procesija z banderi, veliko lepega petja velikonočnih pesmi. Ko smo se zvečer vrnili, je bil za večerjo žegen. In tudi za zajtrk na veliko nedeljo zjutraj, ko smo si razdelili pirhe. Lupine od pirhov smo potresli okrog hiše. Pirhe smo tudi menjali s sosedovimi otroki.

Na ponedeljek je bil spet ples pri nas, Škratov Janez je prišel s harmoniko. Spomnim

se, kako je to bilo klavno prva leta po vojni, prišlo je kakih 35 deklet in samo pet fantov. Tako smo plesale same *v brieme*. K maši smo ta dan šli ne samo v Žiri, ampak tudi na Vrh Treh kraljev ali v Zavratac.

Pšenico smo v glavnem vsejali že jeseni na krompiriščih, spomladi smo pa vsejali še nekaj jare pšenice. Orali smo z dvema konjema, ata je držal drevo, sestra kolca, jaz sem pa vodila vprego. Potem smo sejali in njivo še pobranali. Če je bila dobra letina pšenice, smo jo pridelali do 110 mernikov. Sejali smo tudi ječmen, pomešan s semenom korenja, in oves zaradi konj. Krompir smo za seme obrezali in ga posadili z motikami.

Sv. Marko, 25. aprila, je zavetnik konj in sopraznik. Sv. Florjan, 4. maja, je varuh zo-per ogenj. Na kozolcu smo imeli njegov mali kip.

Do *fožkovega Janeza*, 10. maja, mora biti posajen fižol, nizki in visoki. Kar veliko smo ga sadili. Tedaj smo sejali tudi ajdo. Ata je sejal zrnje iz pletene *sjaunce*, jaz sem mu pa z vejicami postavljala *cilje*, do kod je vrgel seme. Skrbno je bilo treba pripraviti njivo za setev prosa. Posebno med zadnjo vojno smo spet sejali lan.

Križev teden smo šli tri dni zaporedoma v Žiri in šli s prošnjo procesijo v Goropeke, Ledinco in Dobračevo, včasih pa na Breznico.

V maju so bile birme. Jaz in sestra sva med vojno šli izpod nemške oblasti v Italijo k birmi v Idrijo. Botra obema je bila moja teta v Dolah. Konec maja in v začetku junija je bilo treba plet žito, zelo naporno je bilo delat sklonjen.

Za kresni večer, 23. junija, smo vso pomlad nosili *bosto* na planoto za vasjo. Na sam večer smo za vrata zataknili *medvedje latje*, kres smo pa zakurili ob vsakem vremenu. Zbrali smo se mladi od vseh štirih kmetij in treh bajt naše vasi, ob kresu smo peli in vriskali. Čez ogenj nismo skakali, se nam je zdelo prenevarno. Od tu smo lahko videli in našteali do 30 kresov.

Pol se je začela košnja. Najprej je bila na vrsti detelja z njiv. Stari ata je šel mimo detelje in ne vem, zakaj je moral ravno tja *pošlatat*, kjer sta dve kači skupaj ležali. Za košnjo trave smo dobili kosce, dokler smo bili otroci še majhni. Vsako leto je prišel kositi fant, ki je bil dober *šuštar*, a je bil ranjen v vojni. Zelo je bil priden in si je postavil hišo na našem zemljišču. Za *malco* so kosci dobili kruh, salamo, mošt, kuhane krlje. Če so kosili daleč, so tja nesli južno v jerbasu na glavi: ješprenj, v katerem se je kuhalo kaj od prašiča, solata s fižolom, zabeljena s špehom, včasih štruklji ali pa ajdovi žganci. Ob košnji so bile že prve češnje.

Mama je kuhala le v peči v črni kuhinji, kjer se je pod stropom v dimu prekajevalo meso. Za družino je pogosto skuhalo gosto mlečno kašo in jo zabelila z maslom. Iz ajdove moke je poleg žgancev skuhalo tudi *mješta* in v skledi je vanjo naredila *štejnge* za zabelo. Posebno dober je bil *masunk* iz mešanice koruzne in bele moke ter zabeljen s tropinami, ki so jih posneli z vrha topljenega masla.

Kasneje smo kosili in pospravili seno sami domači. Kositi smo pomagala tudi dekleta, leta 1952 sva z bratom sama pokosila vso travo.

V juliju se je začela žetev. Najprej smo poželi ječmen, v katerem je bilo posejano korenje. To korenje je bilo treba oplet, zelo zamudno delo. Dobili smo žanjice in plevice. K nam je prihajala iz stare, lesene bajte plet malo kruljeva ženska, ki je ob začetku dela

vedno rekla: *Križ božji*. Moški so kosili žito, vezali in odvažali snope v kozolec, kjer so jih oblagali v štante, da so se sušili za mlačev. Moški so tudi brusili srpe žanjicam. Tedaj je bil pregovor: Kakor je žanjicam znal fant srp nabrusit, tako je znal lagat!

Konec julija smo sejali repo. Ker je bilo seme drobno, smo ga zmešali s pepelom.

V avgustu so zorele slive, zgodnje hruške in jabolka. Za veliki šmaren smo šli k maši v Smrečje, v cerkev Marije Vnebovzete. Dostikrat smo prosili za dež zaradi suše. Pomagalo je, že domov grede smo bili navadno mokri. Kosili in sušili smo otavo, ki je ni bilo veliko.

Začela se je mlačev, posebno ob deževnih dneh so zapeli cepci na podu hleva. Kasneje je jih je nadomestila mlatilnica. Suhe snope smo zvozili na pod blizu mlatilnice. V *gepl* smo vpregli oba konja. Omlačeno žito smo *zrejtali* in ga *zvejali u viunku*, potem pa še *obravnali* na rešetu. Merili smo ga z mernikom in *četrtnico* in ga znosili v *prégrade* v kaščo. Žito smo dali v meh in ga včasih nesli na hrbtu v *maln*, če je pa bilo več mehov, smo pa vse peljali s konjem v Strojerjev mlin.

Skublovega mlina tedaj že ni bilo več, a o njem se je ohranila povedka. Povedal jo je nam otrokom stari oče Matevž Lazar nek večer v temi pri topli peči:

Lepega nedeljskega popoldneva je prišel k Lazarju v hišo postaven fant, urejen in lepega videza. Ker je bil prijazen in zgovoren, se je hitro vključil v pogovor z domačimi. Povedal je, da išče službo. Gospodar mu pove, da ima lep mlin v dolini, pri Skublu se reče. Je pa hudo, da tam ne more nobeden ostati, ker hodi strašit HUDIČ.

Fant se malo zasmeje in pogleda okoli sebe. Misli si, da ga bo že ukrotil, mogoče laže kot samega sebe. Kajti zaljubil se je v eno od domačih hčera. To je bilo menda kakor blisk. Korajžno je rekel, da naj mu pokažejo ta mlin. To so storili in v mlinu je bilo vse zapuščeno. Zadnji mlinar je od strahu zbežal in pustil vse odprto. Na mizi v izbi je bila skleda z ajdovimi žganci in pet žlic. To je pomenilo, da je mlinar imel družino. Bilo je vse polno mehov in vreč žita za zmlet. Fant reče:

»Kakor vidim, ni slabo.«

Lazar pa reče:

Slika 6: Tončka Reven kaže na prostor nekdanjega mlina (foto: J. Fikfak).

»Seveda ni slabo, samo ti peklenski strahovi, da se Bog usmili. Če pa boš ostal, ti dam eno od treh hčera za ženo. No ja, še povej mi, kako ti je ime. Jaz sem Matevž Lazar.«

»Jaz sem pa Tone Logar, pošten fant.«

Pol Lazar odide domov, Tone pa je takoj prevzel delo v mlinu. Najprej je zakuril v peči, pregledal mlin in ostale prostore. Pol je pogledal še okoli mlina. Stopil je do jeza, vse je bilo lepo urejeno. Nazaj grede nabere okroglih kamnov v grapi in jih nese v kuhinjo. Pristavi lonec krompirja za večerjo, a tudi kamne da kuhat v drug lonec. Po svoji navadi se pokriža in moli pred jedjo. Tedaj, bil je še dan, nekdo močno potrka na vrata.

»Naprej!« zakliče mlinar.

V izbo stopi nekam čuden gost. Bil je bolj majhne postave, zelo hitro se je premikal, cvileče je govoril. Imel je lep klobuček na glavi, izpod njega sta štrlela dva rožička, oči je čudno zavijal, včasih so se mu kar zabliskale. Mlinar ga opazuje in vidi, da ima na nogah parklje namesto čevljev. Ja, to je pa ta pravi HUDIČ!

Hudič ga vpraša: »Ali večerjaš?«

»Ja, tudi zate sem skuhal krompir,« reče mlinar in potisne lonec s kamenjem predenj. Gost mu reče, da je že pošteno lačen, in začne praskati po kamnitem krompirju, da so iskre švigale.

»Kako pa, da se tebi tako lepo maji krompir, meni pa ne?« vpraša hudič.

»Jaz si kremplje nabrusim,« reče mlinar.

»Prosim, če bi jih še meni!«

Takoj je sledil odgovor: »Pridi sem.«

V veži je bil nekakšen šrauf. V to napravo je ušraufal hudičeve kremplje. Vzel je rašpo, velikansko pilo, ter z njo obdeloval hudičeve kremplje. Hudič je cvilil in prosil, da naj ga izpusti, mlinar pa je vse huje rašpal po krempljih.

»Prosim, prosim,« je ponavljal hudič, »pusti me!«

Mlinar mu reče: »Če obljubiš, da ne prideš več v ta mlin, te izpustim.«

»Obljubim, obljubim!« je vpil peklensček. Ko je odhajal, je v vratih zaklical: »Če te kdaj dobim več kot sto kilometrov od doma, se bova pa še zmenila!«

Mladi mlinar je dobil obljubljeni nevesto in srečno sta živela v Skubljevem mlinu. Za srečo in zdravje sta se želela zahvaliti Bogu, zato sta se odpravila na romanje. Ko sta prešla sto kilometrov, je bil pri priči hudič pred njima. Mlinar prime svojo ženico in jo postavi predse z vso prtljago. Hudič zavpije:

»Ali nosiš s seboj tudi napravo za brušenje krempljev? Vidim, da do tebe nimam več moči, zato hodi, kjer hočeš!«

Od takrat je mirno in pošteno živel s svojo družino v mlinu.

Njegov rod pa je prišel v stiske po prvi svetovni vojni zaradi nove meje z Italijo. Zgubil je polovico žita za mletje in tako se družina ni mogla več preživljati, zato je opustil mlin in odšel v Ameriko. Od tam je pošiljal denar v pomoč družini.

Skublov mlin pa je propadel in se zrušil, kot so propadli drugi mlini od Rovt do Žirov: Kržajev, Pavličkov, Sopovt, Strojerjev, Pucov, Gantarjev, Ragličev, mlin na Rovtu, Petričev mlin in Koširjev mlin na Selu. Ta pripovedka pa še živi. Povedala sem jo hčerkama in vnu-

kom. Vnuk Aleš, vnukinje Mija, Nina in Ema pa še nabirajo kamniti krompir okrog razvaline Skublovega mlina.

Na mali šmaren smo šli k slovesni maši na Vrh Treh kraljev, takrat je bil tudi *sejm* (žegnanje) za Izgorje. Takrat je prišlo zelo veliko ljudi v to romarsko cerkev, tudi naši sorodniki, ki so bili vabljeni k nam na kosilo.

V začetku septembra smo izkopavali krompir. Zlasti sorta merkur je bila izredno rodovitna, dokler se ni izrodila.

V septembru smo poželi proso in snope postavili na podu. Pri vožnji smo dali rjuho, sicer se je proso med potjo zgubljal. Omlatili smo ga na mlatilnico in ga dali sušit, na vsako rjuho na trati po en mernik.

Dozorel je tudi lan, ki smo ga populi, prirezali, *oreflali*, in razgrnili po trati, da se je godil; pol je čakal terice. Še po vojni smo hodili tret v Zavratec, kjer je bila še jama za lan sušit. Šlo nas je pet kmetov z

vozom in peljalo lan tja. Tam smo trli ves teden. Nastalo je predivo, ki so ga čez zimo opredli. Pri Lazarju smo imeli tri kolovrate. Prejo so potem namakali v pepelu in jo oprali. Navili so jo v *klobce*. Nesli so jih v Kladje h Kočarju. Ko je tkal na statve, se je kar hiša tresla. Ločili so hodnično in pražnje platno. Iz platna so delali obleke in rjuhe.

Sušili smo hruške in krljke na peči. Del sadja so namočili za žganje. Kuhal je ata pod napuščem. Kotel si je sposodil. Za mošt smo imeli lastno prešo.

Od roženenske nedelje (prve v oktobru) smo vsak večer molili rožni venec vse do božiča. Klatili smo orehe in jih luščili, da smo imeli vse zelene prste. En *ciep* smo imeli za mlatit fižol. Po vojski smo eno leto pridelali 35 mernikov fižola. Pospravljali smo korenje, peso in repo. Repo je ata včasih pustil zunaj vse do Miklavža, če ni pritiskal mraz, da se je bolj odebelila. Zakopali smo jo kar na njivi in dobro pokrili z vejami in zemljo. Nekaj smo jo naribali v kad za kisanje. Posekali smo zeljnate glave in tudi zelje naribali na velikem *ribežnu* v veliko kad za kislo zelje. Otroci smo bosí tlačili zelje v kadi.

Že nekaj dni pred *vabti* smo pekli *vabčiče*, hlebčke za reveže, ki doma niso imeli kruha. Nabirali so jih od hiše do hiše, v zahvalo so obljubili, da bodo molili za verne duše. Na vse svete smo šli na britof in molili zvečer tri roženkrance za pokojne.

Po vahtih smo pripravljali steljo za živino, večinoma suho listje, za prašiče pa praprot, včasih smo za steljo sekali tudi smrečje. Žagali in cepili smo drva, v kolikor tega nismo storili pomladi.

Slika 7: Tončka Reven s krompirjem (foto: J. Fikfak).

Pomladi in jeseni smo delali lepe *butarce* za prodajo, malo grše pa za domačo porabo. Naredili smo jih okrog 300. Kar smo jih prodali, je bil denar ženski. Doma smo jih kurili v peči za peko in tudi za gorkoto v izbi. Veje smo sekali s *karvačem* in butarce zvezali.

V novembru se je kuhalo žganje in tudi pilo. Najhujše delo je bilo mimo, čas je bil tudi za vasovanje, posebno okoli sv. Martina. V zvezi z vasovanjem mi je stari ata povedal strašljivo povedko:

To je bilo v tistih časih, ko so fantje hodili še peš vasovat k dekletom. Od sv. treh kraljev je hodil nek fant v Izgorje punce klicat. Gre po poti med njivami in kar naenkrat zasliši čudno stokanje v Borovem griču. Srce mu hitreje bije, poslušaj, kaj bi to bilo. Nenavadni glasovi, včasih skoraj kakor jok, včasih kakor prošnja ali molitev. Pa spet nekaj, kar še nikoli ni slišal. Bil je korajžen pa tudi usmiljen fant. Zato se je odločil, da bo pogledal tja, od koder je bilo slišati čudne glasove. Mogoče je kdo potreben pomoči.

»Za božjo voljo!« si je rekel, ko je zagledal pred seboj čuden prizor. Bil je tam velik stol, na njem je očitno sedel skopuh, ob njem pa na vsaki strani eden iz pekla. Pred njimi je gorel ogenj, nad katerim je bil kotel z zlatniki in srebrniki. Srebrniki so bili tolarji s križem. Ko sta peklenščka zagledala tega fanta, sta mu rekla: »Če te je kaj v hlačah, pridi bliže in poberi vse srebrnike s križi iz kotla.«

Ni mu bilo treba dvakrat reči in napolnil si je žepe s srebrniki. Kako hitro je obogatel! Lahko se bo postavljaj pred dekleti.

Ostali denar pa se je stopil in zavrel. Peklenščka sta ga skopuhu vlila v usta, da je tulil. Pol so vsi trije izginili v brezno. To brezno je še danes videti. Na žalost ga zasipajo z odpadki.

Slika 8: Romarska cerkev Sv. Treh kraljev (foto: J. Dolenc).

Ja, stari oče Matevž mi je tudi povedal, da se je tisti fant oženil z njegovo sestro. Odšla je na njegov dom. In prav zaradi tega bogatega ženina moj stari oče ni mogel iti v šole, ker je moral prevzeti kmetijo pri Lazarju.

Do adventa se je zgodila tudi kakšna ohceta. Dokler ni zmrzovalo, je ata izkopal na gmajni divjake in jih cepil za sadne sadike. Dnevi so se hitro krajšali, večeri daljšali. Kmalu so se zavrteli tudi kolovrati in predli volno ali predivo. Mama je pozimi delala *škundre* in koše. Moški so popravljali orodje, delali ob veštru. S sanmi so razvažali gnoj na njive.

Z decembrom je navadno prišel sneg. Za Miklavža je bilo veliko otroških pričakovanj. Otroci so pridno molili k sv. Miklavžu, da bi jih lepo obdaril. Če bi bili poredni, bi jim v nastavljeni pehar prinesel palico. Pri nas se to ni zgodilo. Zvečer smo otroci postavili peharje na mizo. Zjutraj smo vstali že okrog štirih, ker nas je tako mučila radovednost. Takoj nismo smeli k peharjem, ker smo morali najprej poklekneti in molit ob peči in smo lahko le od daleč pogledovali na mizo. Če bi takoj planili k peharjem, bi Miklavž takoj vse odnesel. Šele po molitvi smo lahko šli k peharjem. Tam so bili iz testa doma pečeni parkeljni, pecivo z nalepljeno papirnato glavo Miklavža, štruklji, piškoti, bonboni, suhi krljji, suhi orehi, jabolka, svinčniki, zvezki, barvice. Neznansko smo bili veseli skromnih daril.

Sv. Lucija, 13. decembra, je zavetnica za oči. Bil je sopraznik, šli smo k maši. V adventu sicer nismo hodili pogosto k maši.

Koline smo imeli navadno že pred božičem in smo vsako leto zaklali tri do štiri prašiče. Ata je bil tudi klavec, lovila sem kri. Ata je odrl kožo, prašiča presekal na dve polovici. Vse drugo delo je padlo na mamo, ki je znala pripraviti zmes za klobase in jih tudi *zašpilt*, znala delat salame. Za krvavice je ocvrla maščobo okrog črev, skuhalo ješprenj in proseno kašo. Ata je svinjsko polovico obesil na kljuko in jo kasneje razsekal za *salamurjo*. Črna kuhinja je bila *velbana* in smo dimili pod stropom kose mesa in klobase. Zaseke nismo pripravljali, špeh smo kar zmleli in scvrli s čebulo in nikoli se nam niso ocvirki pokvarili. Ta mesnat špeh smo pa dali prekadit za malco. Običajna malica je bila kos špeha, kos črnega kruha in pijača. Prekajenega mesa smo imeli dovolj, da smo lahko odrajtali tudi kolednike in berače.

Živino, tudi konje, so *vardevale* v glavnem ženske. Žensko delo je bilo tudi ukvarjanje s svinjo in malimi prašički. Imeli smo jih pozimi, pomladi in poleti. Prašičke smo tudi prodajali. Po vojni pa redili *bekone*.

V hlevu smo imeli dva konja in 13 govedi pred vojno in precej kokoši. Med vojno so nam partizani pobrali vsa goveda, le konja sta ostala, ker smo ju nekako prikrivali. Po vojni smo začeli z ovcami, počasi smo pridobivali krave. Mačka so nam ustrelili Italijani že leta 1941.

Tako so tedaj delali in praznovali pri Lazarju v Izgorjih. Sicer pa je rod Lazarjevih že odlično prikazal v *Žirovskem občasniku* št. 27 znani žirovski pisatelj samorastnik in slikar samouk Jože Peternelj Mausar, sin Lazarjeve Ane, ki se je poročila k Mausarju v Jarčjo Dolino. Moj prispevek pa naj bi bila osvetlitev Lazarjeve domačije iz druge perspektive.

MANJ ZNANI POJMI IN NAREČNI IZRAZI

- babo žagajo* – šega, ki je drugod na sredpost-
no sredo
bršlan – bršljan
bekon – mlad pitan prašič
bodječje – bodečje
Bub – Bog
ciep – cepec
cilji – vejice pri setvi
četrtnica – lesena posoda za četrtnernika
debjelnc – pustna nedelja
drajs – pasta za čevlje
farbat – barvati
fouš – zavisten
fožkov Janez – sv. Janez 10. maja
gepl – naprava pri mlačvi
grlovka – davica
hosta – grmovje
karvač – krivač
kaverna – votlina v pljučih
ketjer – kateri
klobec – klobčič preje
letjerna – laterna
malca – malica
maln – mlin
masunk – maselnik
medvedje latje – rastlina
mješta – mešta, močnata jed
mojškra – šivilja
ofer – darovanje
oreflat – osmukati glavice lanu
pinuc – pinjeno mleko
piška – kokoš
ples v brieme – ples ženske z žensko
počjedit – počediti
počfarbane panglce – pobarvani oblanci
poidu – pojedel
pol – potem
poprtnak – bel kruh, zaviti v prt
pošlatat – potipati
potnošter – molek
povardjano – živina je nakrmljena
prégrade – predeljene shrambe za žito
punkl – blazina za izdelovanje čipk
ribtarja bit – družabna igra
roženkranc – rožni venec
salamurja – slanica
sejm – praznik farnega patrona
sjaunca – sejalnica
stopa – lesena naprava za obdelovanje ječ-
mena in prosa
škundra – pletena košarica
šrauf – vijak
štacuna – trgovina
štejnge – stopnice
šuštar – čevljar
tolarji s križem – srebrni tolarji Marije Tere-
zije
treblejne – po trebljenju travnikov spomladi
se naberejo odpadki
vabčič – hlebček, prešca
vabti – vsi sveti
vardevat – krmiti živino
vasunk – oselnik
velban – obokan
vezovati – voščiti in dati darilo za god
viunk – velnik
vještar – večter, mizarska miza
zašpilit – zapreti nadev v klobasi s špilo
zrejtat – presejati z reto
zvejtat – prečistiti
žjegn – velikonočni žegen
žnidar – krojač